

вопорядку. – Одеса, 2006. 4. Антропологія права. Філософський та юридичний виміри. – Т. I–IV. – Львів, 2004, 2005, 2006, 2007. 5. *Честнов И. Л.* Правопонимание в эпоху постмодерна // Правоведение. – 2002. – № 2 (241). – С. 4–16. 6. *Алексеев С. С.* Теория права. – М.: БЕК, 1994. – 224 с. 7. *Оль П. А.* Правопонимание: от плюрализма к двуединству. – СПб., 2006. 8. *Козюбра М.* Праворозуміння: поняття, типи та рівні // Право України. 2010. – № 4. – С. 10–22. 9. *Оніщенко Н. М.* Проблеми ефективності законодавства : сучасна доктрина та потреби практики // Судова апеляція. – 2006. – № 2 (3). – С. 10–15. 10. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: монографія: у 2 кн. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; відп. ред. Н. М. Оніщенко. – К., 2008. – Кн. 1: Верховенство права як принцип правової системи : проблеми теорії. – С. 81–102. 11. *Лившиц Р. З.* Теория права: учебник. – 2-е изд. – М., 2001. – 200 с. 12. *Рабінович П.* Загальносоціальна («природна») правова система: поняття і структура // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 4 (55). – С. 6.

УДК 347.4

С. Г. ГРАБАРЧУК,
молодший науковий співробітник

ПОЖЕРТВА ЯК РІЗНОВИД ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

У статті описано поняття пожертвування, норм, сторін, які безпосередньо є учасниками здійснення пожертвування. Проведено невелике порівняння між пожертвуванням і договором дарування. Наведено деякі висловлювання вчених-цивілістів.

Ключові слова: договір пожертви, договір дарування, особливості здійснення пожертви, види договору дарування.

Грaбарчук С. Г. Пожертвование как вид договора дарения

В статье описано понятие пожертвования, норм, сторон, которые непосредственно являются участниками осуществления пожертвования. Проведено сравнение между пожертвованием и договором дарения. Приведены некоторые высказывания ученых-цивилистов.

Ключевые слова: договор пожертвования, договор дарения, особенности осуществления пожертвования, виды договора дарения.

Grabarchuk S. G. Donation as a form of a deed of gift

The article describes the concept of donation rules, parties that are members of the direct donations. Here are represented comparison between the donation and the donation contract, and several quotes of scientists in law.

Key words: contract offerings, deed of gift, specifics of the donation, the donation contract types.

У системі виникнення цивільних прав і обов'язків особливе місце належить цивільно-правовому договору, який є основною правовою формою, що опосередковує рух цивільного обороту, переміщення матеріальних цінностей і надання послуг. Це досить важливий інститут цивільного права, який залишається актуальним з позиції його дослідження, розвитку і вдосконалення, оскільки стосується майнових інтересів людини.

У цивільному законодавстві України є договір дарування; йому присвячено 55 главу Цивільного кодексу України. Важливі положення щодо предмета і ознак договору дарування можна знайти у творах видатних дореволюційних вчених-цивілістів Д. І. Мейера, Г. Ф. Шершеневича, Д. Д. Грімма, С. Дністрянського. Кожен з авторів по-різному розглядали дарування і його місце в системі цивільного права. Так, наприклад, Д. І. Мейер і Д. Д. Грімм інститут дарування розміщували у загальній частині, хоч перший із них відносив дарування до розділу «майнові права» (зокрема, як спосіб набуття майнового права), а другий, у контексті римського приватного права, взагалі виділяв особливе «вчення про дарування» при загальних положеннях про угоди.

Серед договорів дарування є особливий різновид цього договору – пожертва (статті 729, 730 Цивільного Кодексу України). Згідно зі статтею 729 ЦивК України пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, встановленим ч. 1 статті 720 ЦивК України, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття жертви. Можна сказати, що жертва розглядається як самостійний різновид договору дарування. Пожертва, на відміну від договору дарування, значно звужує коло осіб, які можуть виступати при жертві як обдаровувана особа. Однією з характерних ознак жертви є зобов'язання обдаровуваного використовувати предмет договору тільки для досягнення певної мети, або мети, яка заздалегідь обумовлена. Пожертва – це договір дарування, який вказує на цільове використання дарунка. Право власності особи, якій жертвували майно, має певні особливості. Така особа не має права здійснювати належне їй право як абсолютне. Предметом договору жертви є грошові кошти, але теоретично ним може бути будь-яке майно, не вилучене із цивільного обігу.

А. Л. Маковський вважає, що цілком жертви можуть бути як цілі, корисні для суспільства в цілому, так і цілі, досягнення яких корисне для вузького кола осіб – осіб певної професії, певного віку, мешканців певної місцевості, членів певних організації та ін. Звісно, жертва здійснюється тільки передачею матеріального об'єкта чи майнового права.

У договорі жертви сторонами можуть бути фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим та територіальні громади. Договір жертви може бути укладений від імені жертвувача або його представником.

Сторонами у договорі є жертвувач і обдарований. До договору про жертву застосовуються положення про договір дарування. Жертвувач має право здійснювати контроль за використанням жертви відповідно до мети, встановленої договором про жертву. Договір жертви завжди реальний і вважається укладеним з моменту прийняття жертви. Якщо використання жертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе тільки за згодою жертвувача. Жертвувач або його правонаступники мають право вимагати розірвання договору про жертву, якщо жертва використовується не за призначенням.

Є правочини, на вчинення яких встановлена абсолютна заборона (наприклад дарування батьками (усиновлювачами), опікуном майна, яке належить

малолітній чи неповнолітній особі (ч. 2 статті 720 ЦивК України). Стаття 71 ЦивК України містить заборону для опікуна на подароване майно. У разі смерті по жертвувача чи ліквідації юридичної особи (по жертвувача) використання пожертви може здійснюватися за рішенням суду. Механізм реалізації такого законодавчого положення фактично відсутній. У судовій практиці все частіше стали виникати проблемні питання із застосуванням відповідних норм цивільного законодавства, що призводить до спірних судових рішень.

На відміну від інших реальних договорів, за якими передача майна має значення не лише як факт укладення договору, а й виникнення зобов'язань сторін, укладення договору дарування не породжує жодних цивільно-правових відносин, а веде до набуття обдаровуваним права власності. Дарування є договором, що не підпадає під загальноприйнятий дихотомічний поділ договорів на реальні і консенсуальні. Вчені зазначають дихотомічний принцип класифікації всіх цивільно-правових договорів на реальні і консенсуальні, які мають умовний характер, оскільки не охоплюють усіх випадків¹. Тому договір дарування з об'язанкою дарування є консенсуальним, а договір дарування, укладений шляхом передавання майна обдаровуваному, є речовим договором, особливою категорією цивільно-правових договорів². Прибічник договірної характеру дарування Г. Ф. Шершеневич вказував: «Дарування – це угода, що ґрунтується на взаємній згоді, а не на волі одного дарувальника. До прийняття запропонованого дарунка особою, якій дарують, дарування не має сили. Тому дарування призначається договором». Саме зустрічне, позитивне волевиявлення обдаровуваного перетворює дарування в договір, що відрізняє його, наприклад, від заповіту, де не є потрібною згода одержувача при здійсненні цієї односторонньої угоди. Немає згоди обдаровуваного на отримання дару або немає бажання дарувальника на безкоштовну передачу речі, – немає і договору дарування. Інакше кажучи, «зобов'язально-правовий договір дарування має нетиповий зміст, він не передбачає обов'язку дарувальника здійснити виконання, а лише угоду про безоплатність, яка супроводжується актом надання речі обдаровуваному. В цьому випадку треба розрізнити угоду між дарувальником і обдаровуваним про безоплатність надання і безпосередньо акт надання». За теорією «юридичного складу» О. А. Красавчикова цей акт вчинення дарування слід розглядати як «складний юридичний склад – сукупність фактів, між якими існує пряма залежність»³.

Необхідність прийняття дарунка обдаровуваним є завершальним елементом у конструкції дарування, що й визначає його зобов'язальний (договірний) характер. Одна тільки угода про передавання речі в дар сама по собі ніяких правових наслідків не передбачає і правовим захистом не користується.

У будь-якому суспільстві є населення з невеликими доходами, а також окремі громадяни, соціально незахищені з різних суб'єктивних та об'єктивних причин. Особливо скрутним є матеріальне становище значної частини населення у перехідні періоди реформування економіки, що відбувається нині і в Україні. За цих умов, певну матеріальну допомогу можуть надати організовані форми благодійництва.

Що стосується пожертви, необхідно враховувати і норми законодавства, зокрема Закону України «Про благодійництво та благодійні організації». У

цивільному законодавстві не встановлено спеціальних правил щодо врегулювання відносин за договором пожертви, до нього застосовуються положення про договір дарування. При укладенні договору пожертви необхідно дотримуватись вимог статті 719 Цивільного Кодексу України про форму договору, тому що договір може бути визнаний недійсним, чи в разі спору неможливо буде послатися на свідчення свідків. Пожертвувач, як і дарувальник, зобов'язаний попередити обдаровуваного про вади та особливі властивості предмета договору та інше, а при невиконанні цього обов'язку – відшкодувати завдану шкоду тощо⁴.

У договорі пожертви можна передбачити штраф, якщо жертва використовується не за призначенням, звернення до суду, у встановлений строк, особливо стосовно благодійності. Доцільно було б додати до статті 730 Цивільного Кодексу України, що договір може бути автоматично розірваний у випадку, коли жертва використовується не за призначенням.

Пожертва є різновидом договору дарування, однак вона має певні відмінності. Основна відмінність у тому, що при пожертві річ не дарується конкретній особі, а здійснюється загальнокорисна ціль. Предметом пожертви може бути будь-яке майно, котрим особа має право розпоряджатися на власний розсуд (матеріальна допомога для тих, хто постраждав від стихійного лиха). Виділення коштів з державного чи місцевого бюджету не є жертвою, оскільки в цьому випадку немає дарування, кошти мають використовуватися за прямим призначенням.

Застосування договору пожертви для оформлення майнових відносин нині стрімко розвивається. Багато організацій, осіб здійснюють благодійну підтримку соціальних структур, віддають право захищати свої інтереси від недобросовісних отримувачів допомоги шляхом укладання угод, які конкретизують порядок використання надаваного їм майна для громадських цілей. Договір пожертви не можна вважати абсолютно новим, оскільки в Російській імперії меценатство досягло високого рівня розвитку. До жертви не застосовується багато положень договору дарування, жертва не підлягає скасуванню, немає правонаступності, недопустима відмова від передачі жертви. Нині діючий Цивільний кодекс України регламентує відносини у сфері громадсько-корисних цілей. При цьому договір пожертви виділяється як самостійний, але регламентований договором дарування.

1. *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. – Кн. 2: Договоры о передаче имущества. – 4-е изд., стереотипное. – М.: Статут, 2002. 2. *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. – Кн. 1: Общие положения. – 4-е изд., стереотипное. – М.: Статут, 2001. 3. *Красавчиков О. А.* Гражданско-правовой договор: понятия, содержание, функции // Гражданско-правовой договор и его функции. – Свердловск, 1980. – С. 3–20. 4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. II. – 1088 с.